

УДК 811.11

ШВАЧКО С.О.

(Сумський державний університет)

ЕПІДИГМАТИЧНИЙ МОДУС АНГЛІЙСЬКИХ ЧИСЛІВНИКІВ

Швачко С.О. Епідигматичний модус англійських числівників. У статті розглядаються англійські числівники, денумеративи та їх епідигматичний модус. Семантична структура порівнюваних груп розглядаються на векторах їх походження та модифікації. Частиномовна представленість досліджується на просторах їх граматичного, семантичного і словотворчого буття. Визначаються перспективи подальшого дослідження.

Ключові слова: числівники, епідигматичні тенденції, семантичні структури, денумеративи, лексичні та синтаксичні форманти.

Швачко С.А. Эпидигматический модус английских числительных. В статье исследуются английские числительные, денумеративы, а также их эпидигматические аспекты. Семантическая структура сравниваемых единиц изучается на векторах семантики, грамматики и словотворчества. Намечаются перспективы дальнейшего исследования.

Ключевые слова: числительные, эпидигматические тенденции, семантические структуры, денумеративы, лексические и синтаксические форманты.

Shvachko S.O. Epidigmatic Modus of the English Numerals. The article in question deals with the English numerals, denumerals and their epidigmatic tendencies. The semantic structures of both groups are being focused upon. The words under analysis are viewed in terms of their initial and secondary grounds. The item of part of speech charge is being considered in terms of grammatical, semantic and epidigmatic aspects. Thus, the modus of the paradigmatic groups have been considered wide perspectives for further investigation.

Key words: numerals, epidigmatic tendencies, semantic structures, denumerals, lexical and syntactical formations.

Слова відкриті модифікаціям. Числівники (як повнозначні лексичні одиниці та номінації чисел) також підвладні постійним змінам їх поверхневих та глибинних структур. Модифікація детермінована зрушенням ментальних та мовних картин світу [Жлуктенко 1962]. Числівники англійської мови специфічно модифікують свої предметні та нумеральні семи. Їх «діахронічна пам'ять» зберігає процеси розходження зазначених сем на векторах становлення та функціонування. Як немає мови без слів, так і немає слів без морфем. Слова складаються з морфем, творять нові морфеми за патернами мови. **Об'єктом** нашого дослідження виступають числівники англійської мови, предметом – їх словотворчі тенденції в ендозоні денумеративів. **Актуальність** теми об'єктивується інтересом сучасних учених до лінгвокогнітивного буття номінативних одиниць (у нашому випадку – квантитативних одиниць) та малодослідженістю статусу денумеральних одиниць. Сполучуваність

числівників казується їх онтологією, спроможністю омовляти кількісні параметри дискретних предметів та явищ. Числівникам у лексико-семантичному полі кількості (ЛСПК) притаманна суміжність зі словами міри та ваги (СМВ), що створює біцентричний характер зазначеного поля. Спільною для домінантних слів є функція кількісного означення, відмінним – їх розрізнене вживання з дискретними та недискретними одиницями [Швачко 2008]. Числівники, СМВ відзначаються притаманними їм семантичними, прагматичними та епідигматичними рисами. Словотвірні потенції зазначених слів є вельми вагомими для лінгвокогнітивного розпізнання їх наукової картини у мовознавстві. Сполучуваність числівників експлікується етимологічними (предметними) витоками, семантизацією числових параметрів поодиноких предметів або явищ. Атрибутивна функція числових номінацій свідчить про їх секундарну природу, появу на предметному підґрунті. Немає означуваних денотатів – відсутня необхідність квантитативної параметризації. Числові назви не були утворені з нічого. Їх поява зобов'язана одиницям – номінаціям підлеглих означуваних, які з часом стали еталонами, стандартами лічби. Емерджемент кількісних одиниць детермінувався на матеріалі конкретних одиниць, що, зокрема, наочно ілюструють етимологічні витоки СМВ [Швачко 2008]. Абстрактна, нумеральна функція числівників представлена у нульових словосполученнях, як така, що послідує за квантитативною функцією. Пор. англ. *two books :: two times two makes four*. Омонімічні нумеральні структури появляються на просторах вільного та фразеологічного буття. Різне лексичне наповнення тут слугує маркером семантизації омонімічних конструювань. Буквальне та не буквальне значення числівників детермінується оточуючим контекстом. Якщо точна та приблизна параметризація спрацьовує у вільних словосполученнях (а), то індефінітна та спустошена – у фразеологічних (б). Пор. (а) *two – three score of spoons; perhaps six weeks, after a hundred years or so; A bird or two*; (б) *two dogs of a one bone, seldom agree; to be in two in minds, one two Sundays meet together; a hundred and one things to do*. Числівники за генезою – вторинні утворення, деривати відіменникового походження. У значеннях числівників вербалізуються результати когніції, наводиться «місток» між ранніми та пізніми конструюваннями. Більшість етимонів числівників «загубилися в діахронічній пам'яті», стерлися за віком [Таранець 1998]. Їх індоєвропейські корені не регулярно реконструюються у близьких та дистантних мовах, об'єктивація здійснюється опосередковано – при використанні пальців та інструментів при лічбі, вживання конкретизаторів. Лексичні уточнення спрацьовують на часі у словосполученнях із інде фінітним наповненням. Пор. англ.: *a school of fish, a piece of wood, a bar of chocolate, a pile of papers, a flock of birds, a herd of cows, a nest of rabbits, a staff of servants, a team of horses, a bale of cotton, a pack of cards, a set of china, a bundle of rags*. Конкретизатори-інтенсифікатори імплікують «недовіру» до омовлення точної або прибливної кількості.

Предметні витоки числівників резонуються у словосполученнях з ними. У нумеральних словосполученнях NumS іменники, або квазііменники виступають на позначення живих істот – NumN₁; об'єктів, артефактів – NumN₂; явищ, подій

– NumN₃; квантитативних одиниць – NumN₄. Наприклад, NumN₁ – *three rabbits, two birds, one child*; NumN₂ – *two eggs, one cigar, forty book*; NumN₃ – *two directions, four matches, three blows*; NumN₄ – *two dozens, five acres, two minutes*. Метазнак нумеральне словосполучення потребує роз'яснення. Основним структурним елементом виступає тут іменник або квазііменник. Функція нумерального елемента полягає в семантизації числа, який (Num) дотично вживається із основним елементом. Аргументом на користь нумерального словосполучення виступає облігаторна наявність Num у всіх словосполученнях – згорнутих та розширених, у варіантах – NumN, SpNumN, Num(N). Останні представлені у мові за принципом зменшення. Пор. англ.: Num(N) *six months, eight points, three pages* становлять 60% у досліджуваному матеріалі, Num(N) *two (miles), three (hours), six (points)* – 25%, SpNumS – *only three books, about six miles* – 11%. А при відсутності номінації предмета у Num(N) числівник реалізує обидві семи – предметності та нумеральності. Нумеральні компоненти є вельми активними у словосполученнях Num(N), омонімічними словосполученням NumØ. Останні позначають дію над абстрактними числами, безпредметного денотату. NumØ – це не еліптична конструкція, а маркер нумеральної функції числівників, що виникла в результаті девіації квантитативної функції. Таким чином, Num(N) вживається з дискретними одиницями, NumØ – для позначення дій над числами. Омонімія нумеральних структур Num(N) :: NumØ свідчить про дієвість лінгвістичного закону асиметрії. Num(N) реалізується в конситуативних процесах, при згортанні нумеральних словосполучень. «Пасивність» числівникових компонентів у Num(N) нівелюється з огляду на семантизацію ними предметності та нумеральності. Num(N) як модель самостійного вживання числівників імплікує наявність скритого елемента. Пор. англ.: *at two (o'clock), two (miles), six (hands) etc*. Вербальний компонент Num (*two, six*) матеріалізує явне та скрите буття обох елементів (*o'clock*), (*hands*).

Осмислення ендозони денумеративів є вельми значущим для оновлення діахронічної пам'яті числівників та розуміння процесів самоорганізації та самодобудови одиниць із семою числа [Єнікєєва 2006]. Аналіз етимологічних витоків лексеми *one* свідчить про стабільність еволюційних модифікацій числівникової родини, їх самореалізацію, самодобудову у структурно-семантичній девіації від повнозначних до службових слів. Похідним конструюванням від нумеральної одиниці *one* є лексема *once*, яка утворилася за допомогою суфікса *-ce* на позначення 'time'. У комунікативних одиницях зазначена лексема виступає як субститут, ад'єктив, адверб та сполучник, напр.: англ. *-once is enough; the once and future king; a once powerful station; we go to a movie once a week; once you're finished, you can leave*. Лексема *once* входить до корпусу фразеологічних одиниць, напр.: англ. – *once at a time, once and for all, once and again*, що свідчить про стабільні тенденції самоорганізації денумеративів. Лексема *once* семантизує **виокремлення** типу англ. – *that used to suit me once (Lyn Andrews); I never once saw her get angry or upset (Catty Kelly)*; **темпоральність, послідовність та минулість** типу англ. – *we go upstairs at once and clean your room (Catty Kelly); He has not prepared it at once; Once in a while he could forgive this child (Adelle Parks)*; **повторюваність** типу англ. *He*

joined me, and we started to walk once more (Deirdre Purcell). Лексема *one* у своїй семантичній еволюції позначена синкретизмом, інтеграцією сем кількості / квалітативності + предметності. Сема *один* відлунюється в ад'ективах із семантикою *єдиний, виключний*. Пор. англ. – *an only child, the only answer, my one and only way*. В останньому прикладі одиничність омовляється словами *one and only* надлишково: *one* семантизує «один», а лексема *only*, зберігаючи цю сему, адитивно позначає виключність, ексклюзивність. Лексемі *only* притаманна у сучасній англійській мові поліфункціональність, яка актуалізується у конверсивних транспозиціях: *Adj* → *Adv* → *Particle*. Частиномовна представленість лексеми *only* контекстуально детермінована. *Only (Adv)* є секондарним утворенням від *only (Adj)*. *Only (Adv)* уточнює, інтенсифікує ознаку предметів, дій або ознаку ознак. Семантичні девіація лексеми *only* є очевидною із сполучуваності з корелюючими словами. Її омонімічність знімається синтаксичним аналізом. Службовий характер цієї лексеми об'єктивується можливістю її пропуску. Наприклад, англ. *There was only one solution to the problem (Barry Eisler); And he only nodded in answer (Laurie Hue)*. Категоріальна омонімія одиниць *only₁ (Adj)* та *only₂ (Adv)* делакунізується (знімається), нівелюється в умовах контексту на синтагматичному рівні. *Only₁ (Adj)* та *only₂ (Adv)* притаманні різні синтаксичні ознаки у річущій семантичних словотворчих морфологічних та валентнісних характеристик. Денумеративи стабільно об'єктивують своє вторинне конструювання у поверхневій структурі, що включає числівникову морфему. На семантичному рівні денумеративи повторюють долю своїх вихідних форм, бо вони підвладні явищу синкретизму, представленості сем предметності та нумеральності, проходять процеси еволюції та інволюції. Як показує аналіз емпіричного матеріалу, у радіальній вербокреації особливе місце посідає числівник *one*. Зберігаючи квантитативну сему, він підвладний семантичним зрушенням у процесі еволюції (збагачення слова повнозначними семами) та інволюції (семантичного спустошення лексеми, граматикалізація, поява службових слів).

Словотворча функція числівників актуалізується в епідигматичних зонах, конструюваннях пізніх числівників та інноваціях позачислівникової парадигми. Деривація включає наявність вихідних поверхневих та глибинних форм числівників, а також – додаткову модифікацію в ендозоні новотворень (*Num* → *DeNum*). Вихідні ознаки числівникових конструювань (дискретність позначуваних одиниць, точне, приблизне та спустошене позначення параметрів, словотворча активність) зберігається у *DeNum* по-різному, з огляду на їх частиномовну представленість. Спільним для *DeNum* є спроможність створювати нові лексичні та синтаксичні форманти. Сага про числівники не закінчується у домені повнозначних слів, останні слугують джерелом нових синтаксичних утворень – не повнозначних, але граматично вагомих. Денумеральні службові слова відмічені лакунарністю у науковій літературі. Слід зазначити, що синтаксична завантаженість денумеральних службових слів виявляється у функціях інтенсифікаторів, конекторів, вигуків та часток. Художній дискурс англійської мови є надійним чинником перспективного

дослідження функціонального навантаження синтаксичних формантів. Пор. англ.: *Only if you help me it will be easier to settle (Cookson); Because only he moved Jass from the grief towards happiness (Sparks); He wrote not only the text but also selected illustrations (Steel); Only then did she realize that her father loved her with all his heart (Green)*. В англomовному художньому дискурсі кожний четвертий денумератив реалізує функцію синтаксичного форманта.

Сема числа, таким чином, актуалізується як у корпусі числівників, так і в їх вторинних утвореннях (дериватах), в одноклассемних та багатоклассемних одиницях, у частиномовних та семантичних представленнях. Маркери кількості виступають семіотичними знаками, що мають семантичне, прагматичне та структурне наповнення як такі, що підлеглі процесам еволюції та інволюції. Відчислівникові повнозначні слова мають тенденцію препарувати процес інволюції, який в свою чергу відкриває новий цикл зворотної еволюції. Ця проблема потребує особливої уваги дослідників.

Література

Єнікєєва С.М. Системність і розвиток словотвору сучасної англійської мови : [монографія] / С.М. Єнікєєва. – Запорізький нац.ун-т, 2006. – 303 с.

Жлуктенко Ю.О. Порівняльна грамати́ка української та англійської мови / Ю.О. Жлуктенко. – К.: Рад.школа, 1962. – 160 с.

Таранець В.Г. Походження поняття числа і його мовної реалізації (до витоків індоевропейської прамови) / В.Г. Таранецю. – Одеса: ОДУ, 1998. – 307 с.

Швачко С.О. Квантитативні одиниці англійської мови : перекладацькі аспекти : посібник. – Вінниця: Нова книга, 2008. –128 с.

Швачко, С.О. Епідигматичний модус англійських числівників / С.О. Швачко// *Нова філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2013. - №56. – 241 с. - С.228-231*